

GONDOLATOK MISKOLC ÉS NAGYBÁNYA MŰVÉSZETI VONATKOZÁSAI RÓL

GODA GERTRÚD

Az országalapító oltalmába ajánlott két város fejlődése az évszázadok folyamán több hasonlatosságot mutat. Erre a legkézenfekvőbb magyarázatot minden bizonnyal magukban a települési tényezőkben kell keresni. A geológiai meghatározottság, a gazdag ásványkincsel bíró hegyek és az alföld találkozási pontja – mind a mai napig mozgalmassá teszi városaink életét.

Nagybánya 1347-ben Nagy Lajos királytól kapott szabad városi rangot, s ugyan-csak Nagy Lajos tette Miskolcot még 1365 előtt a diósgyőri koronauradalom részévé, mintegy lehetőséget nyújtva a gyors fejlődésre. Ekkor emelik impozáns, parókiális templomaikat a kor legfejlettebb építőművészeinek felhasználásával, s mindkét esetben Szent Istvánt választották gótikus szentélyük patrónusául, s így a város címerének alapmotívumába is a közös védőszent alakját komponálták.

A gazdag múltból csak azokra a képzőművészeti egybesésekre próbálok utalni, melyeknek akár máig érvényes hozadéka van, de legalábbis a művésztelepek kialakulásáig (1896; 1920) léteztek. Ilyenek a minorita atyák barokk építkezései, s nem csupán azért, mert városképi arculatot formáltak, hanem legfőképpen iskoláik szellemisége miatt. Ha egy város „zárt” vagy „nyitott” jellege kerül szóba, iskoláik felfogásmódjában találjuk annak magyarázatát. S már nem is tűnik olyan merésznek a szent életű Kelemen Didák¹ áldásos működéséhez visszavezetni városaink befogadó arculatát. Felekezeti és nemzeti iránti tolerancia, a vendéglátás mint kiegészítő kereseti lehetőség legalább olyan fontos volt a művészek megtartásában, mint a szép tájék, a tornyokkal ékesített városkép!

A nagybányai művésztelep alapítási körülményeiről egyre több ismeretünk van, s ennek tükrében kirajzolódik, hogy a figyelmesség olyan megnyilvánulása, mint az ingyenes vasúti jegy kieszközlése, a Jókai dombon álló szénapajta átengedése, a képekkel megváltható kvartély a szegény bányászcsaládoknál Nagybányán, vagy Miskolcon egy szanatórium épületeinek és szép kertjének átadása, kiállítási lehetőségek, vagy az ingyenes étkeztetés, ami a megítélés szerint sem volt elhanyagolható tényező!

A 100 éve alakult nagybányai művésztelepet köszöntő rendezvényen itt Miskolcon jogosan vetődik fel két kérdés. Nevezetesen az, hogyan válhatott oly gyorsan Miskolc az elcsatolt Nagybánya pótlására a Képzőművészeti Főiskola nyári művésztelepévé, illetve miért is olyan fontos számunkra a „nagybányaiság”?

Talán érdemes lenne újból hangsúlyozni azt, ami az ez évben elhangzott sok-sok tanulmányból, értékelő előadásból szinte kimaradt; a szakmai igényességet. Mondhat-

¹ Kelemen Didák (1663 Baksafalva–1744. Miskolc). Minorita szerzetes, rendfőnök, aki a Felső-Tisza-vidéken apostolkodott, gyógyított, tanított és építkezett. Működésének főbb állomásai: Nagybánya, Nyírbátor, Miskolc, Pozsony. Földi maradványa az általa építtetett miskolci Minorita templomban van. Boldoggá avatásának pere folyamatban van.

nánk etikusságot. S ennek kiemelése talán most a hazai művészeti viszonyokat látva egyre időszerűbb. De miből is állt ez az igény?

Érdemes elgondolkodni azon, hogy a közös megmérettetés alkalmi, a csoportos kiállítások hogyan készítetik a művészeket a legjobb alkotás létrehozására, milyen fontos egy bemutatkozáskor a többiek vállalása is! A magam részéről nagyon is érthető, hogy egy idő után új kiállítási társaságoknak kellett alakulniuk a saját mércéjük szerint. Nem véletlen, hogy etalonnak sokáig Ferenczy Károlyt tekintették. Képzelmük csak el, egy derűs, nyári napon akár több százra is tehető volt az a „képmennyiség”, ami ott létrejött, hiszen a városban élő illetve tanuló, nyaralató műkedvelők száma bőven több volt mint száz. Ha kellő műbírálatnak nem lettek volna kitéve, akkor most nem Nagybánya sokszínű festői múltját tárgyalnánk, hanem egy souvenir-művészetet, emléktárgyipart. Avatatlanul, alaposabb előtanulmányok nélkül sohasem volt szabad komoly dologhoz hozzáfogni. Ezen túl jöhet csak szóba az intuíció, az improvizálás. Nagyon fontos, hogy az új természetlátás, egy színharmóniájában eleven, életszerű nagybányai festészet ünneplésekor ne felejtsük el arról, hogy ez egy megismételhetetlen szellemi közeg szüleménye.

Ha ebből az alkotói légkörből sikerült valamennyit is átmenteni 1920-ban Miskolcra, akkor Nagybánya örököseinek vallhadjuk magunkat legalább egy-két sikeres kép erejéig.

Miskolc művészeti múltját vizsgálva hamar eljutunk a magyar festészetet megújító ősforráshoz, hisz magának a nagybányai mozgalomnak két legavatottabb népszerűsítője: Lyka Károly és Réti István, mint a Képzőművészeti Főiskola reformtanárai – voltak azok, akik állandó művésztelepet állítottak fel 1920-ban Miskolcon a volt Egri-féle vízgyógyintézet romos épületében, s annak Avasra nyúló festői parkjában.

Mivel működésük szorosan a tanintézményhez kötődött, viszonylag könnyű reprodukálni annak alkotói légkörét,² mégis kevés szó esik az itt született *Művekről*, az inspiráló természeti környezetről, de még inkább arról a körülményről, ami miskolci gyökérverésükhöz nélkülözhetetlen volt, s ami 1951-ig itt maradásra készítette őket. Mert messzebbre nyúlnak a szálak, mintsem hogy a növények megjelentek a városban. Egy fogadókész közeg várta őket, a talajt az a festőnemzedék készítette elő, akik tanítványként még Münchenből érkeztek Hollósyval a partiumi városba, s akik részben a működésükre való igény folytán ekkor már Miskolcon éltek és dolgoztak.

Kemenszky Árpád (1870–1945) előbb a Mintarajziskolában Székely Bertalannál tanult, majd Münchenben Hollósynál, s ott találjuk 1896-ban az első nagybányai nyár növénykeinek névsorában.³ Keveset tudunk róla, de azt, hogy Tavasz c. képére 1899-ben díjat kap, megemlíti könyvében Lyka Károly.⁴ Nem sokkal később született műve *Szilvás* o. v. (56x77) 1905. c. képe egészen panteisztikus.⁵ A gyümölcsös idilli békéjével nem csak körülveszi, hanem szinte átkarolja a táj két figuráját. A beszűrődő napfény mögött gunyhót árnyékolnak be a fák. Az Angelus áhitatát követő délidőt poentilistákra emlékeztető módon, apró festéknyomokkal adja vissza. „Nagybányai hangulatú figurális kompozícióival és tájképeivel gyakran szerepelt vidéki és budapesti kiállításokon” –

2 Magyarországi művészet története 1919–1945. (Főszerk.: *Aradi Nóra*) (Akadémiai Kiadó 1981.); *Tímár Árpád*: A művészeti élet szervezetei 86.; *Végyári Lajos*: Posztnagybánya. 443.

3 *Réti István*: Nagybányai művésztelep (Képzőművészeti Alap Kiadóvállalat 1954) 37. 324.

4 *Lyka Károly*: Festészeti életünk a milleniumtól az első világháborúig (1896–1914) (Corvina 1983.) 144.

5 Az említett mű az OTP miskolci fiókjának gyűjteményében van 1905-től. E kollekción több kiemelkedő jelentőségű műalkotással bírt, ami „múttárgycsere” révén jelenleg a Magyar Nemzeti Galériában található.

1. kép. Réti István: Szilvás (HOM)

mégis csak ezen egyetlen szép művén keresztül ítékezhetünk a század első éveiben Miskolcon működő festőről, akit bizonyára már az egy, Bányán töltött nyár előtt megérintette Bastien-Lepage szelleme, és a plein-air festői lelkülete. Munkái hatással voltak a nálánál generációval idősebb helybeli művészekre is, mint a vele egy műteremben dolgozó Bizony Ákosné Hosszúfalussy Rózára.⁶

Bár a nagybányai iskolának nevezhető természetelvűséget Kemenszky jobban magáévá tette, mint Hradil, mégis *Halász-Hradil Elemér* (1873–1948) (később Halász előnevet is felvette) volt a nagyobb felkészültségű és eredményesebb alkotó. Miskolcon született egy festődinasztia legtehetségesebb tagjaként. Nagybányára 1898 és 99 nyarán látogatott el Münchenből, ahová magával vitte Rezső öccsét,⁷ s ahol megfordult Vilmos testvérük is.⁸

Halász-Hradil Elemért két munkájával szerepeltette Hollósy a régi Műcsarnokban rendezett 1898-as nagybányai kiállításon – a 61 növendék közül csupán 14-üket – s nem is tanulmánnyal. Mégis elhagyta mesterét, s a jövő művészetének fővárosába, Párizsba ment a Julian Akadémiára. A Herman Ottó Múzeum Képtárában látható *Öregember* c. életnagyságú képén pontosan nyomon követhető, nem csupán megérintette,

6 Bizony Ákosné Hosszúfalussy Róza (1848–1932) miskolci festőművész.

7 Halász Rezső (RENÉ) (1875–1918).

8 Halász Vilmos (1905–1956).

hanem eredményeit is sajátjává tette az új, Nabis-i látásmódnak.⁹ Finoman kontúroz, a teret alig jelölve szépen komponál, s a drapériák dekoratív egysége összhangban van a testrészekkel. (Itt, Miskolcon láthatta Rippl Öreganyám c. képét a művész hazai fellépésének esztendejében, 1906-ban.)

A közeli nagyvárosban, Kassán települt le, ahol is friss előadásmódban festette meg a szegényes udvarok motívumaiból a modern pittoreszketek, de érzéke volt a valóság kritikus megörökítéséhez is (*Szegénykonyha* c. képe a Kassai Múzeumban). Itt indította pályájára az ugyancsak miskolci fiút, *Kmetty Jánost* (1889–1975). Nagybánya szellemét Kmettynek ő közvetítette, s a gyorsan fejlődő fiatal művész 1909-ben be is mutatkozott Miskolcon, s mint írta magáról: „Reményteljes fiatal festő lettem, modern festői elvekkel”. A képeket Diósgyőr környékén festette Kosin János, fiatalon meghalt festőbarátja vendégeként. – „...sikerem volt, valamit eladtam. Pesten is így lett kétszáz koronám, amin 1911 januárjában Párizsba utaztam”.¹⁰

Pontosan Kmetty kapcsán nem rajzolhatunk felhőtlen képet Miskolc művészeti közéletéről. Párizsból hiába pályázza meg a szülővárosa ösztöndíját, azt egy konzervatív, műcsarnoki festő kapta. Ilyen, és ehhez hasonló visszahúzó erő is működött, mégis ennyi év távlatából úgy látszik, a város nagyobb léptékkal ment a változás felé, mint a hasonló magyar települések. E tényt mi sem példázza jobban, mint az, hogy a közgyűteménybe 1901-ben Glatz Oszkár egy tájképe került, ami Nagybányáról a Szilágyság felé fordulva mutatja a megújuló természetet,¹¹ de Herrer Cézárnak, a „nagybányaivá lett spanyolnak” egy, a félúton született, Garda-tói emlékképét is megvásárolták.¹²

Valami értékelismerő tendencia mutatkozott meg abban is, amiről Réti így emlékezett meg: „Állami letétként Miskolc város múzeumának képtárát díszíti *Glatz: Est a havason* című képe”.¹³ Az, hogy a művész, 1897-ben a Rozsályon töltött leginvenciózussabb korszakának főműve itt évtizedekig látható legyen, bizonyára az akkoriban megalakult (1898) Borsod-Miskolci Közművelődési és Múzeumi Egyesület jótékony közreműködésének volt köszönhető. Főtitkáruk, Balogh Bertalan a kor egyik legjelesebb kultúrteoretikusa és szervezője volt.

Balogh Bertalan 1905-ben jelentette máig érvényes röpiratát: „Magyar nemzeti közművelődés” címmel,¹⁴ amivel segítségére kívánt lenni a vidéki egyesületeknek oktatási, zenei, képzőművészeti téren 1906-ban. 1910-ben megszervezi a nagy sikerű *Felvidéki Vándorkiállítás*, s bebizonyítja elméletének megvalósíthatóságát. Nem műcsarnoki anyagot visz a hét magyar városba, hanem kora progresszív művészetének számító legjobbait, célja ezzel a „műízlés nevelése” – aminek hatását mutatja az eladott mintegy kétszer másfél száz festmény. A kiállításokat a szomszédos városokból is tömegesen látogatták, élményszerű visszaemlékezéseket ismerünk *Ferenczy Károly: Tavaszi táj a Virághegyel, Rippl-Rónai: Öreganyám* című képeiről. Ekkor vásárolja meg a város Fényes Adolf: Asztalosát, Szinyei Merse Pál: Mező című művét is.¹⁵

9 Halász-Hradil Elemér: Pihenő öreg ember (100x79 cm) o. v. HOM Ltsz. 53.33.

10 Kmetty János írásai – festő voltam és vagyok (Corvina Kiadó, 1976.) (*Kovalovszky Márta*: Kmetty János) 15.

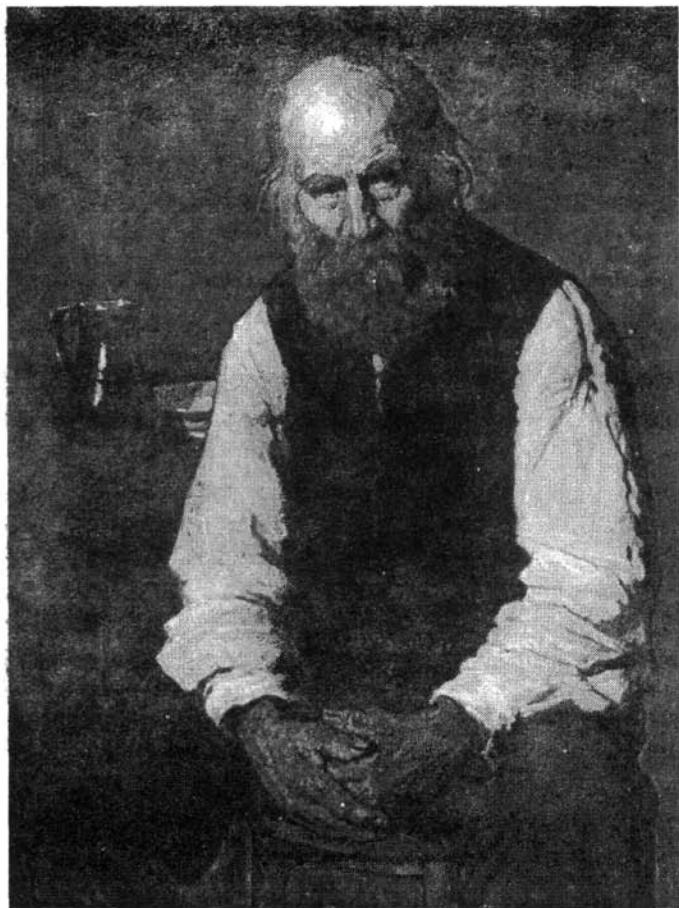
11 Glatz Oszkár: Tájkép (59x70) cm, o. v. HOM Ltsz. 62.123.

12 Herrer Cézár: Részlet a Garda-tóról (24x16) cm, o. v. HOM Ltsz. 62.122.

13 Glatz Oszkár: Est a havason c. kép jelenleg az MNG tulajdonában. Feltételezhető „műtárgycsere” útján került oda.

14 Pesti Hírlap 1907. február 10. 17 és 24.

15 HOM Ltsz. 53.247.; HOM Ltsz. 53.27.

2. kép. Halász-Hradil Elemér: Öreg imádkozó (HOM)

Hasonló szintű és színvonalú vidéki közgyűjtemény nem volt az országban, egy, a modern művészet iránt elkötelezett város tehát ekkor Miskolc, melynek szellemi irányítója Balogh, aki a Lyka Károly szerkesztette Művészetben helyet kap, hogy gondolatait közzé tegye („Jegyzetek művészeti politikánkhoz” címmel 1909 és 1910-ben).

Lykát sikerült megnyerni a város szabadegyeteme számára is, s Nagybánya elkötelezettje egyre inkább tapasztalta a város művészetek iránti fogékonyságát. Talán még hasonlatosságot is látott az Alföld peremén álló, cukorsüveg-szerű hegyek és az Avas hirtelen, az emberi környezetbe bekéredzkező tömege között, a szőlős-gyümölcsös dombokban, a Dudujka hővizes égeresében, s talán sokszínű lakosság életmódjában is. Kis elfogódottsággal egy kiállítási katalógusban magyar Barbizonnak nevezte Lyka e tájat, s később így emlékezett vissza a miskolci kezdetekre:

„1921-ben Pekár államtitkár fölkerített engem, mint a Képzőművészeti Főiskola rektorát: utazzam Miskolcra, nézzem meg a város végén álló, fölhagyott egykori vízgyógyintézetet, alkalmas volna-e egy művésztelep számára. Amit láttam: üres falak voltak, betört ablakok, lyukas tetővel. ... A kép nem volt biztató. Annál inkább a környezet.

3. kép. Halász René: Piaci árus (HOM)

Nagy kert bokrokkal, egy óriási mogyorófavával, a tágas terület telehintve vadvirággal, – túl buja rétek, másfelől enyhe dombok egészen az Avasig; a szabad természet is közel, a város is közel. ... Több szempont tette kívánatosá. Miskolc közönsége egyike a legműveltebbeknek: a művésztelep révén talán közvetlenebb kapcsolatot lehet teremteni közte és a művészet közt”.¹⁶ A főiskola keretén belül realizálódott az a terv, amit 1919-ben két helybeli festő, Meilinger Dezső és Nyitray Dániel, valamint Muhits Sándor iparművész megvalósítani szándékozott szabadiskolájukkal és művésztelepükkel.

Az előzmények felsorolásakor nem szabad figyelmen kívül hagyni Balogh Józsefnek (1874–1951), a „nagybányai úttörőnek” oktatói munkáját. A festő 1904-től közel négy évtizedig tartott fenn iskolát Miskolcon, ahol is a plein air látásmód szerint foglalkozott tanítványaival, szinte egyidőben a nagybányai szabadiskola működésével. Természetesen szuggesztivitása csak a régióból vonzotta a festeni vágyókat, s eredményessége jórészt gazdag könyvtárának és tájékozottságának volt köszönhető. Működése mégis jól példázza, milyen gyorsan vált ismertté az új látásmód és festőiség szerzte az országban,

¹⁶ Országos Magyar Képzőművészeti Főiskola Miskolci Művésztelepe Miskolc. 25 éve a magyar festőművészetben c. kiállítás, Miskolc, Kossuth Szálló 1948. október 2–15. Katalógus bevez. tan. Lyka Károly (MTA Művészettörténeti Int. I. 1–1425.)

bár tovább élt a rosszul értelmezett müncheni realizmusokról kialakult szentimentális műcsarnoki ízlés is.

A Lyka Károly által indított főiskolai reform a természet látványigazságára és az etikus festőiségre törekvő nagybányaiságra vonatkozott. E szemlélet közvetlen átadását szolgálták azok az újonnan felállított időszakos és állandó nyári telepek, melyek közül a miskolci vált a legéletképesebbé. A már említett előzmények hatására a fogadtatás szeretetteljes volt, a minisztérium megvásárolta a felajánlott épületegyüttest és parkot, a főiskola kialakította a műtermes lakásokat és biztosította a munka feltételeit. A város az étkeztetést vállalta, de kiállítási díjat és műteremösztöndíjat is alapított.¹⁷

Benkhard Ágost (1882–1949) mint a főiskola professzora fogott hozzá a telep megszervezéséhez és annak szemléleti kialakításához. Ő maga Hollósy hűséges tanítványa volt, aki Técsőre is elkísérte mesterét. (Róla készült szép plain air portréjával szerepelt a Miskolci Képtárban, ami az MNG letétje.) Vezetése alatt (1921–1937) közötti időszakban mint alkotóművész itt teljesedett ki. A kisvárosi léthez olyannyira hozzátartozó pincesorokat őt megelőzően, de azóta is számtalanszor megörökítették, mégis azt a lelkületet, amit e nap közben gazdasági táj estére vigalmi negyeddé válva hordoz, talán ő fogalmazta meg legszebben (*Miskolci háztetők* 1927. olaj, vászon [70x78] cm Mgt). A kép friss ecsetjárása romantikus érzetet kelt, mint amilyen maga a környék is. A gótikus csarnoktemplom szomszédságában érik és fogy a szőlőhegy bódító leve. Atmoszférát fest, nyár van, csupán a meredek rézsűn kapaszkodó akácok üdítik a tájat a város szívében benn rekedt hegyen.

A művész egyik legvarázslatosabb munkája, a *Cigány Vénusz* érdemtelenül kevés publicitást kapott. A Manet „Olympiájának” inspirációját képileg is vállaló mű a nagybányai akt ikonográfia egy kiemelkedő alkotása. Benkhard Ágost városunkhoz kötődő munkásságának köszönhetően több műve található gyűjteményünkben.¹⁸

1928-ban nyílt meg a Miskolci Művészek Társaságának első kiállítása. A katalógus köszöntőt Lyka Károly írta, ki magát mint tiszteletbeli tagot nevezte meg, s pontosan felsorolja a közreműködőket: elnök Benkhard Ágost, titkárok Burány Nándor, Meilinger Dezső és Szontág Tibor. A miskolciakkal közösséget vállalva nevét és munkáját adta Réti István, a főiskolai rektor és Rudnay Gyula művésztanár. Az intézőbizottságban itt találjuk: Barzó Endrét, Say Gézá, a főiskolások közül pedig Bartha László szerepelt őt, helyi vonatkozású képével, de Szalay Lajos is nyolc műtermi portrétanulmányával. A főiskola szervezésével elfoglalt Réti leginkább nyaranta dolgozott Nagybányán, de a Miskolc melletti Tapolca táji szépsége is inspirálhatta, minden bizonnyal itt készült a többször is kiállított *Domboldal* és *Völgy* című képe. Ez idő tájt vásárolja meg a múzeum Réti egyik legtöbbet publikált tájképét, a *Szilvást*.¹⁹ Amint a katalógusban Réti neve mellett a „művésztelepen hosszabb ideig dolgozik” megjegyzés áll, ugyanúgy vonatkozott e megjegyzés Elekfy Jenőre, aki legfőképpen *akverelljeiben* valósította meg önmagát.

A nagybányaiságot Miskolcon tanuló fiatal nemzedék kiemelkedő tehetsége volt *Barzó Endre* (1898–1953). Bár Révész Imre növendékeként 1918-ban járt a Zazar partján, művészetére nagyobb hatással volt későbbi mestere Benkhard, akinek tanársegédje is lett. Elmélyült természetszeretetet árasztanak korai művei, majd megérintette Rudnay tájbrázolásának drámája. Ebből az időből való a Dudujkát, a város széli domboldalakat

17 MTA Művészettörténeti Intézet Levéltár–Főiskolai fond 1–146.2.

18 Benkhard Ágost: *Cigány Vénusz* HOM Ltsz. 70.48., *Erdei tájkép* (1924). HOM Ltsz. 53.40.

19 Réti István: *Szilvás* HOM Ltsz. 53.55., *Nagybányai táj* HOM Ltsz. p.77.315.

4. kép. Barzó Endre: Dudujka (HOM)

(jelenleg az Egyetemváros)²⁰ megörökítő műve. A viharfelhők árnyékában a föld és az ég egymás kompozicionális szimmetriáját adja. Azonos hangsúlyt kap a nyár zöldjeibe öltöztetett táj és a nehéz felhők takarta égbolt. Minden változik, a fényjárta pást színei visszatükröződnek a rohanó felhőkre s a két szféra megkapóan szép pillanatnyi képét rögzíti.

Tehetsége folytán hamar túllépett az egyre inkább akadémizmussá csontosodott természetelvűségen. Ebben bizonyára segítségére volt itáliai tanulmányútja is.

Mínta a Lápos felől közelítenénk Nagybányára, úgy komponálta *Sajókazai tájképet Palcsó Dezső* (1887–1966). Nem véletlen, hisz 1913–18 között ott volt Ferenczy Károly tanítványai között, s 1914-től impresszionisztikus tájképeivel szerepelt az országos kiállításokon. Minden bizonnyal tudatosan vállalta művészi magányát csakúgy, mint sok tekintetben sorstársa, Imreh Zsigmond a miskolciságot. Méltatlanul kevés szó esik munkásságukról,²¹ holott műveiket együtt látva azok időtálló értékkel bírnak. Nagy szolgálatot tettek térségünkben a minőségi műalkotásra való igény kialakításában, a köztiszteletnek örvendő művészek egyúttal kitűnő pedagógusok voltak. Az ő működésük

²⁰ Barzó Endre: A falu vasárnapja HOM Ltsz. 77.38. Irod.: *Muraközi Ágota*: B. E. emlékkiállítás katalógus. 1983. Nyíregyháza.

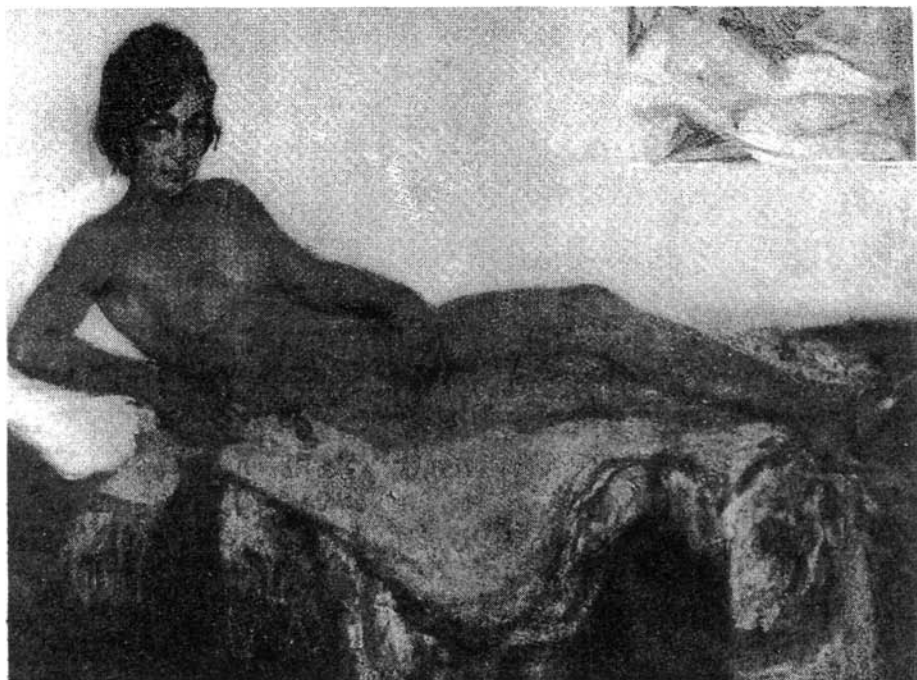
²¹ Imreh Zsigmondról Végvári Lajos írt monográfiát. (HOM 1981).

5. kép. Balogh József: Falusi udvar (HOM)

6. kép. Benkhard Ágost: Miskolci háztetők (Mgt.)

7. kép. Benkhard Ágost: *Cigány Vénusz (HOM)*

független volt a főiskola művésztelepétől, viszont a nyári plein air-élmény hatására maradt Miskolcon, s lett a művésztelep tagjává több egykori növendék.

Így volt ez *Döbröczeni Kálmán* (1899–1966) esetében is. Megszeretve a várost itt telepedett le, s kapcsolatát akkor is megtartotta, amikor 1933-ban római ösztöndíjas volt, majd akkor is az Iparművészeti Főiskolán tanított, vagy a szentendrei művésztelep tagja lett. Tárgyalt témánkhoz leginkább bensőséges hangulatú premier planba komponált, csendesen tevékenykedő alakjaival kötődik (*Kapaverő* olaj, vászon, 100x80 cm). Réti István belső térbe ültetett nőalakjainak csendes gyásza érződik *Árvák* című képéről.²² Figuráinak szentimentalizmust kizáró lírája leginkább Szőnyi posztnagybányaiságával rokonítható, de attól kicsit dekoratívabb. Teljes képi és gondolati egységbe kerül nála az ember a környezettel, s a motívumok inspirálta érzések hűségese visszaadójává vált. Neki is Benkhard közvetítette e felfogást, de mesterét fölülmúlva hamar művészi tartalommal gazdagította azt.

Döbröczenihez hasonló módon lett a város festőjévé, s egyben a nagybányai felfogás továbbéltetője *Csabai Kálmán* (1915–1992). Ő is hosszú évekig műteremösztöndíjat kapott, de akkor már a telep vezetője – 1938–1946 között – *Burghardt Rezső* (1884–1963) volt. Csabai őt tekintette mesterének, bravúros festői technikáját a kitűnő pedagógiai érzékű embertől tanulta, aki a kortárs áramlatokban is kiválóan eligazodott. Az ő hatására a növendékek érdeklődése megnőtt a miskolci művésztelep iránt. Csabai a plein air szemléletet tartotta maga számára a követendő példának, s az idilli szép

²² Döbröczeni Kálmán: *Árvák* HOM Ltsz. 94.52.

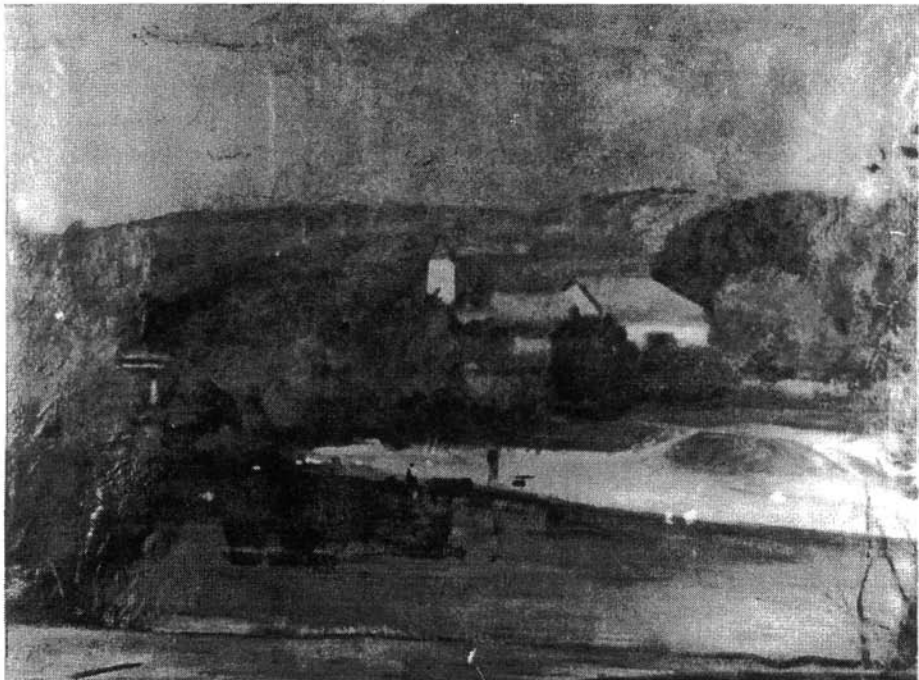

8. kép. Döbröczöni Kálmán: *Árvák* (HOM)

megragadása foglalkoztatta. Virtuóz festőiségét leginkább napsütötte tájképein és csendéletein érvényesítette. Teljes intellektusával úgy is mint tanár, de mint a művészeti élet szervezője, annak a szemléletnek volt utolsó apostola, amit ő magának már csak közvetve volt módjában megismerni.

Visszatekintve a század elejére kirajzolódik Miskolcon egy határozott törekvés a festőiség mögötti gondolatíságra. Kemenszky, Hradil, Barzó, később Döbröczöni, Pálcsó, Imreh túllép a benyomás közvetlen élményén, mégis a helyi elvárásokhoz igazodván a tradicionális nagybányaiság átörökítői lettek. Felfogásukat átadták növendékeiknek, az országban elsőként 1945-ben Miskolcon megnyílt Képzőművészeti Szabadiskolában.

A Képzőművészeti Főiskola nyári művésztelepe nagyban hozzájárult különösen a kezdetekkor a város művészeti arculatának formálásához. De attól függetlenül is volt törekvés olyan kiállítások szervezésére, ahol a városhoz valamilyen módon kötődő művészek megmutatkozhattak. Őket a Lévy Egyesület Képzőművészeti Szakosztálya fogta össze, s Kmetty is részt vett a kiállításaiakon. De róla már esett szó. A nagybányai iskolastílust már a kezdetekkor elvető Sassy Attila (*Aiglon*) (1880–1967), első mesterétől, Ferenczytól tanultakat a kubizmus szerkesztői elvével ötvözve érzelmmel teli alföldi tájat komponált az ellenfénybe állított két gémeskút témájára. Mert hiszen ő a neósok felléptekor, 1905-ben tartózkodott Nagybányán, s lehetősége nyílt a modern felfogások megismerésére, s a következő évben, 1906-ban járt Párizsban a magyar művé-

9. kép. Palcsó Dezső: Sajókaza (HOM)

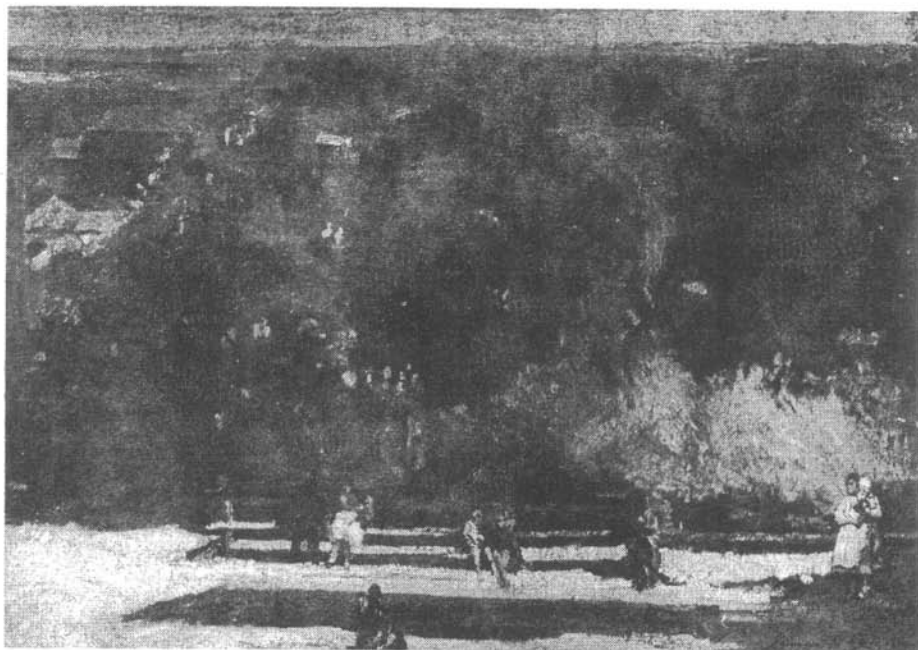
szetet megújító új nemzedék egy tagjaként. A szimbolikus felfogást tette leginkább sajátjává, melynek első jelei e szép pasztellképén is megmutatkoznak már.²³

Nagybánya 1911–1912-es megújódása hatott *Harsányi György Lajosra* (1887–1975). A változások jelentős szereplője volt, majd visszavonult a Borsod megyei Tiszakeszibe, hogy a kirajzott nagybányaiak hitével munkálkodjon ott élete végéig. Thoma tanítványaként kezdett, de teoretikus hajlama miatt, amit a nagybányai lapokban rendszeresen meg is jelentetett, hamar összetűzésbe került mesterével. Pedig utólag nézve Nagybányán festett képeit, úgy érezni, azok pontosan beilleszkedhettek kora legjobbjaiak alkotásai közé. Különösen figyelemre méltó szép *Égerfák* (1912) című parkerdője, vagy a *Régi nóták* című festménye. Mégis kimaradt a Réti által közölt névsorokból, mert a Hollósy nyomdokait követő szabad festőiskola híve volt. Boromiszával és Tersánszkyval tartott fönn későbbiekben is jó barátságot, melynek kezdetét Boromiszá háromjuk közös portréjában örököltette meg.²⁴ A szellemi pezsgésből kiesve kezdeti progresszivitását elvesztette, s működésével nem tudott jelentős hatást gyakorolni a Miskolc környéki régióra.

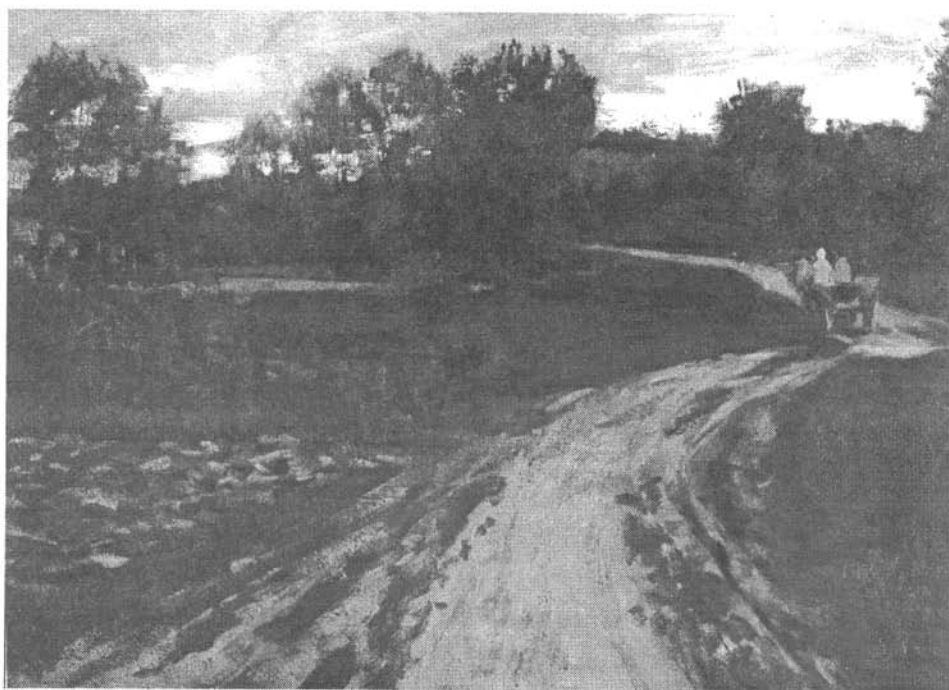
A két világháború között e tájon működő festők munkáiban ha néha fel is vetődött a társadalmi kérdésekre való érzékenység, az nem változtatta meg, csak némileg színezte a város művészeti arculatát. Az aktivista Ruttkay György inkább művészetelméleti írásaival volt jelen, s Mokry Mészáros Dezső is túl volt már izgalmas spiri-

23 Sassy Attila (Aiglon): Alföldi táj HOM Ltsz. 53.118.

24 Harsányi irod.: Tiszakeszi évszázadai (Tiszakeszi 1993.), *Mezei Ottó*: Nagybánya (A hazai szabadiskolák múltjából). (Múzsák Közművelődési Kiadó, 1983. 46.)

10. kép. Burghardt Rezső: Parkrészlet 1956. (HOM)

11. kép. Csabai Kálmán: Alkonyat (HOM)

12. kép. Harsányi György Lajos: *Liget* (1910 k.) (Mgt.)

tiszta korszakán. Egy-egy helyi kiállítás alkalmával egyöntetű, posztnagybányai arculatot mutatott a város, némi műcsarnoki ízlés beszüremkedéssel.

Mivel a nagybányai felfogású természetlátás és festőiség az ember alapvető érzelmeire hat, s szerencséjére nem mond le az olcsó siker reményében a mesterségbeli tisztességről, a művészi minőségről, máig időszerű, klasszikussá lett. A miskolci festők – talán mondhatjuk – egészen napjainkig levezethető módon – e nemes tradíciók tanulságát nem feledve alakították ki saját művészi világukat. Mindez felfedezhető színharmóniáik sajátos „magyaros” karakterében, a képi szerkesztés szigorú rendjében, az emberközpontú gondolkodásukban, s talán legfőképpen a maguk és egymás munkái iránti igényességben.

S talán ez a ma 100 éves nagybányai festészet legaktuálisabb üzenete!